

ИДУЋ' УЧИ,
У ВЕКОВЕ ГЛЕДА

Едиција
МЛАДИ СТВАРАОЦИ

Књига прва

*Задужбина захваљује
Министарству просвете Републике Србије
на подрици у организацији конкурса
и објављивању ове књиге*

Портрет Доситеја Обрадовића, рад Уроша Предића

*На корици – јубиларни коверат и марка поводом 200 година од доласка
Доситеја Обрадовића у Србију – издање ЈП ПТТ „Србија“ – „Југомарка“*

Задужбина
„Доситеј Обрадовић“

Идућ’ учи, у векове гледа

НАГРАЂЕНИ РАДОВИ НА КОНКУРСУ ЗА УЧЕНИКЕ
СРЕДЊИХ ШКОЛА

2005–2008.

УВОД

Задужбина „Доситеј Обрадовић“ је на почетку свог рада установила конкурс за литерарне радове ученика средњих школа под називом „Идућ’ учи, у векове гледа“ који је постао традиционалан. Жеља Задужбине била је да се нове генерације младих напајају на делу Доситеја Обрадовића и да у њему пронађу креативни подстицај.

Конкурс се расписује увек у априлу, под покровитељством Министарства просвете Републике Србије, а награде се додељују крајем школске године, на Видовдан. Намењен је ученицима средњих школа Србије, Републике Српске, Црне Горе, али и средњошколцима у дијаспори – у Румунији, Мађарској, односно у свим земљама где живе Срби и где се говори и пише српским језиком. Радове оцењује стручни жири који чине еминентни књижевници и професори. Аутори три најбоља рада добијају утврђени новчани износ, дипломе и књиге, а књигама и дипломама се награђује још један број одабраних радова, у зависности од предлога Жирија. Одговарајуће књиге за школске библиотеке добијају и школе, односно професори који искажу највеће интересовање за реализацију овог конкурса и који пошаљу најбоље радове.

Школски радови, приче, песме, писма, есеји, драме, репортаже, интервјуи, постају тако својеврсна збирка реминисценција на великог просветитеља, али, истовремено, и зачетак неког новог савременог књижевног израза који ћемо, надамо се, у будућности препознати у делима неког од ових младих аутора.

Дипломе чекају младе ствараоце

ЉУБОМИР СИМОВИЋ

РЕЧ НА УРУЧЕЊУ НАГРАДА УЧЕСНИЦИМА
ЛИТЕРАРНОГ КОНКУРСА
„ИДУЋ’ УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА“

Мислим да на почетку данашње свечаности треба, пре свега, поздравити оснивање Задужбине Доситеја Обрадовића. И треба поздравити једну од њених првих акција – расписање конкурса за радове о Доситејевом животу и делу. Доситеј је истински великан наше просвете и културе, који је Србији отварао путеве према европским хоризонтима. Међутим, Доситеј није ништа мањи ни као писац. Његово главно дело, *Живот и прикљученија*, живи је доказ његових стваралачких способности. У живим описима ситуација и предела, путовања и градова, у живописности ликова, у духовитости и хумору, у сјајном, богатом и пластичном језику, препознаје се рука прворазредног приповедача, чије странице ни после толико времена нису изгубиле ништа од своје животности, лепоте и свежине.

На овај први конкурс радова о Доситеју и његовом делу одавали су се ученици из разних, наших и суседних, крајева – оних у којима се говори српски језик. На великој мапи на којој су уцртани градови из којих су нам стигли радови ученика, могу се наћи и Лозница и Земун, и Медвеђа и Вршац, и Пријеполје и Врање, и Лебане и Ужице, и Ковачица и Коцељева, и Аранђеловац и Нови Сад, и Косовска Митровица и Шабац, и Мајданпек и Београд, и Будимпешта и Темишвар. На овој мапи многи градови недостају, али се надамо да ће на њој следећих година, на следећим конкурсима, сваки од њих наћи и заузети своје место.

Учесници овог конкурса показали су лепо и завидно познавање Доситејевог живота и дела. Чак и више од тога. Говорећи о Доситеју на основу својих сопствених искустава, они су показали не-

сумњиву интелектуалну зрелост. Не кријући своје незадовољство приликама у којима живе, и перспективама које им се пружају (то јест не пружају), они су не једном изразили жељу да наше доба, у складу с данашњим потребама и проблемима, роди неког новог Доситеја, који ће нас вратити на оне путеве на које нас је извео Доситеј Обрадовић, а које нисмо умели увек да следимо.

Међу мноштвом ових радова, који су у највећем броју показали и високу писменост младих аутора, могле су се наћи најразличитије литерарне форме, од есејистичких до песничких, од оних у којима преовлађују приповедачки елементи до оних који откривају истраживачке, аналитичке и критичке склоности својих аутора.

У Београду, 24. јуна 2005.

Мапа Доситејевих путовања

2005.

ЖИРИ

Академик *Љубомир Симовић*, председник Жирија;

Проф. др *Слободан Ж. Марковић*, професор Универзитета у Београду;

Срба Игњатовић, књижевник, председник Удружења књижевника Србије;

Проф. др *Миљивоје Павловић*, декан Факултета уметности и медија Универзитета „Мегатренд“;

Катарина Илкић, професор Гимназије у Вршцу.

ПРВА НАГРАДА

ЈЕЛЕНА СРДАНОВ
Зрењанинска гимназија, Зрењанин
Професор *Јован Дмитровић*

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ – ОДИСЕЈ ПРОСВЕТИТЕЉСТВА (одломци)

УВОД

Осамнаести век је доба европског рационализма, култа разума и освајања нових простора људског духа. За српски народ, међутим, осамнаести век је још увек робовање под Турцима, време дубоког средњевековља и борбе за одржавање биолошког живота, притиснутог тежином верске затуцаности. Из овог мрака израста горостасна фигура Доситеја Обрадовића.

Са Доситејем почиње свој пут нова српска књижевност, са њим у ту књижевност улазе народни језик и мисли и идеје европског века просвећености. За своје време најпросвећенији и најобразованији Србин, неуморни путник и осведочени родољуб, зналац неколико европских језика, писац и просветитељ, ватрени бранилац и афирматор напредних идеја свог времена, Доситеј Обрадовић је преносио своја стечена знања на своје ученике и малобројне љубитеље књиге, васпитавао, настојао да охрабри и прошири видике, како делом, тако и писаном речју.

Поникавши у епохи просветитељства, и сам је својим муко-трпним радом постао један од најистакнутијих српских просветитеља. Његова просветитељска идеологија, погледи на језик, правопис и судбину књиге, његов политички рад у устаничкој Србији, његов пут од занесеног монаха до учесника у српској револуцији, чине лик Доситеја Обрадовића једним од најсложенијих, али и најпривлачнијих у оном бурном раздобљу које је обухватило године између француске револуције и наполеонских ратова у Европи. Његове везе са Грчком, која се у исто време као и Србија спрема на устанак против турске власти, али га реализује касније, његова пу-

товања која га носе од Русије до Енглеске, од Риге до Крфа и Цариграда, његова несачувана библиотека коју знамо по његовим књигама, његова дипломатска делатност и место министра просвете у Карађорђевој устаничкој влади, говоре много о човеку и делу.

Просветити и културно подићи заостао и непросвећен српски народ, омогућити му то преко дела европских просветитељских умова и то на народном језику, биће константно настојање Доситејево током читавог живота.

Склон сањарењу, маштовит, са главом пуном хришћанских чудеса, одлучио је да пође примером светаца и преда се испосничком животу монаха. Упознавши калуђера – путника Исајија Дечанца, који је ту наишао да проси, кренуо је Димитрије са њим према турској граници. Но, теча га је сустигао и вратио кући. Пошто је увидео да његовом посинку не излазе из главе свеци, чудеса и легенде, реши да га пошаље у Темишвар на капамацијски занат (јорганцијски – да шије јоргане) како би га излечио од заноса и припремио за реалан живот.

Али, ни у Темишвару, шијући јоргане, није га прошла намера да оде. Након годину дана, занесен причама о лепоти фрушкогорских манастира, под изговором да иде на пецање, побегао је пут Хопова. Тада је имао око 14 година. У првом делу своје аутобиографије „Живот и прикљученија“, коју је издао двадесет девет година касније, записао је о том бекству: „... да се небо и земља сложи да ми напротив стану, ја ћу отићи те отићи!“

„Ако наумим одох, сам не знам како“

Откуд Доситеју та страст за путовањем?

У уводу првог дела „Живота и прикљученија“ казао је да га је само небо определило да проведе живот с разним народима. Реч путовање деловала је на њега као магнет. Написао је о себи: „Ја сам већ дугим опитом познао да ваља да се добро чувам да не наумим куд поћи, јер ако наумим, одох сам не знам како.“ И када би

кренуо, безбрижно се препуштао случају, доброј срећи и свом блаженом луталачком елану.

Нестрпљив да што више види, тешко је подносио задржавање на истом месту. Догодило му се то у Молдавији: „*Совјетују ме моји драги пријатељи да станем још годину и да стечем више. Не, нипошто, јер се бојим да се не усладим у новце и спокојство, пак остах му до гроба*“.

У Паризу је после три недеље у журби рекао: „*Камо где је Лондон? Није до стајања. Напред!*“

У својој четрдесет петој години писао је епископу Јосифу Јовановићу Шакабенти: „*... при мени, што се путовања тиче, с шалом или без шале, то је мени све једно, мора се путовати*“.

Доситеј је био тих, кротак, добродушан човек, ведрога духа, једна од „најуређенијих и најједначенијих природа које се могу замислити“. Личност необично бујне осећајности и fine сензибилности. Људима је прилазио с филозофском благошћу из које је избијала његова доброта и готово наивна поверљивост. Својим особинама брзо је освајао симпатије како нашег света, тако и странаца, без обзира којем друштвеном слоју припадају. Дочекивали су га као „самог патријарха“. О свом последњем боравку у Далмацији је причао како су га тамошњи Срби толико заволели да никад није могао у свом „квартиру залогај хлеба изести“. Испричао је: „*Баш као да су ме под аренду узели били, и када бих код једнога ручао, морао бих код другог вечерати, при чему надежда избављења од тога ни у једном тренутку није постојала*“. Утисак који је остављао отварао му је сва врата.

У БЕОГРАДУ

Шеснаестог августа 1807. године Доситеј чамцем прелази у Београд. Слободни Београд одушевљено дочекује Доситеја. Маса

света се слегла на пристаниште, а топови с београдске трђаве огласили су и поздравили његов долазак.

У Београду су у то време још били свежи трагови борбе и пустошења, мноштво порушених, попаљених и напуштених зграда. Иако су се Срби трудили да обнове трговине и нормализују живот, још увек је владала ратна атмосфера. Својим доласком у Београд, у примитивну средину и неизвештан живот, Доситеј је своје родољубиве речи посведочио и делом. Оставио је велике европске културне центре, штампарије, учење, пријатеље, мецене и дошао да српским „хајдуцима“ уређује и подиже нову Србију опкољену турском војском. Првих дана је становао у пашиним дворовима на које које је, како сам каже у једном писму „... из Срема са сожеланијем у време Турака сматрао“ (посматрао). После је прешао у кућу свог пријатеља Петра Новаковића Чардаклије. Иако болестан у то време, он је срећан и пресрећан што је у Београду. „*Сад сам се ново подмладио ... иако никаде за преселеније са овог света нисам марио, сада заиста не марим*“. Једном свом пријатељу је писао: „*Како сам дошао у овај воздух, почео сам се обнављати*“. Ваздух који је одисао слободом крепио је и старог писца новим надама и новом снагом.

Неколико месеци по доласку у Србију, Доситеј је постављен за надзорника свих школа у Србији, разуме се основних, јер других није било. У том звању он се бринуо и за оснивање школа по целој Србији, а у септембру 1808. године, свечано је отворио Велику школу у Београду „*какву Срби никада до онда нигдје нису имали*“. Том школом је управљао Иван Југовић.

Но, прилике у Србији и даљи ток српске револуције натерали су Доситеја да умањи своју просветитељску делатност и више се окрене политичкој подршци и животним питањима устаничке Србије. Његова штампарија о којој је маштао, а за коју је већ купио кућу у Београду, морала је да сачека да се „*ова прекрасна земља у ред доведе*“.

Колико год је раније Доситеј у Аустрији гледао ослободиоца српске земље, сада се одлучно борио против тога да се устаничка Србија ослања на њу и од ње тражи помоћ. Био је за везе са Русијом, ослањао се на њу у борби против заједничког непријате-

ља, али није пристајао да се ослободилачка борба српских сељака заврши тиме што би турског пашу у Србији заменио аустријски генерал или руски губернатор. Желео је да Срби сами створе своју самосталну и независну државу и пођу својим путем. Својим разумним саветима и мудрим политичким ставом успевао је често да отклони затегнуте односе између појединих устаничких старешина, указујући на опште дело и милионе поробљених Срба чије су очи упрте у њих. Доситеј је 1808. године постао члан Правитељствујушћег совјета. Његов противаустријски став изазвао је огорчење код аустријских власти и оне су га, у случају да пређе у Аустрију, ставиле ван закона. То је значило да је свако могао да га убије.

Својом мудрошћу, смиренošћу и одлучним ставом, умногоме је помогао Карађорђу саветима и упрошћавањем замршених политичких ситуација. После пораза на Каменици, они који су бежали позвали су и њега да пође, нашто је он одговорио: *„Ја сам добегао у своје отечество, па сад ако оно страда, нека и мене прегазе турски коњи“*. Испред Турака је тада побегао из Београда и руски посланик Родофиникин. Карађорђа је ово уплашило због могуће пометње међу народом, нашта му је Доситеј рекао: *„Господару! Родофинкинов поступак је за нас врло незгодан; он нам може нанети велике несреће, јер је намерно учињен... Само те молим, Господару, да се ти не смутиш, да не клонеш духом и да се не изгубиш. Ти си с овим народом у име божје устао на Турке да збациш ропски јарам са српског врата, освојио си толике градове, дочекао си и надбијао овакве силе Турске каква је и ова садашња, и терао их из Србије без Родофиникина и без ичије помоћи. И сада нека на свом месту буду твоја родољубива воља и општа љубав и слога, па ћемо бити спасени и од ове беде и од сваке друге напасти која би нас нашла... радимо према оној народа нашег: У се и у своје кљусе“!*

Док је Карађорђе јурио с једног фронта на други, Доситеј је водио политику да се сачува територија која је ослобођена и да се на тој територији обезбеди српска независност – да се у својој кући остане свој господар. Доситеју уопште није било лако да ради. Човеку његовог васпитања и културе сигурно није било лако да

сарађује са људима чије су нарави биле помало сирове и који су политику земље водили са руком на кубури и балчаку.

Непуне четири године у Београду, крај свог живота Доситеј је провео у плодном раду, али вероватно без спокојства. Србија је у то време мучно живела своју слободу под сталним претњама од опасности споља и у непрекидном отвореном и потајном отимању око власти унутар земље. Радећи под Карађорђевош заштитом, многобројни непријатељи који су се дошаптавали са туђим агентима и који су били спремни да за личне интересе продају земљу, плели су прљаве интриге око Доситеја, сметали му у раду и загорчавали старост најмудријем и најродољубивијем између себе.

Када је у Србији преуређена државна управа 1810. године, Доситеј је постао „*Попечитељ просвеитенија народњег*“, први српски министар просвете. У дипломи која му је том приликом дата, Карађорђе каже: „*Уверителну надежду имам да ћете ви охотно приликом овом ползовати се: с којим небројене ваше заслуге за отечество у новом важњејшем дјелу умножити и тако бесмртно име у вјечитим отечества књигама оставити доиста можете*“.

У зиму 1810. године због државних послова још једном је отишао у Букурешт главном заповеднику руске војске. То је било његово последње путовање, на којем се, већ стар и изморен, теже разболео. Одговоран државни рад је Доситеју одузимао много времена и снаге, државне потребе су тражиле све његове способности без изузетака, и то свакога дана, тако да је запоставио своје књижевне послове. За све те године бављења Србијом, успео је да напише тек неколико стихова и понеку главу за други део „*Собранија*“. Под бременим година осећа да му се ближе последњи дани: „*Ја своје време скидам и ево га дрешим. Роде српски! Роде мој! Земљо дедова мојих и чуварице тела мојега*“. Неколико дана пред смрт, у писму једном свом пријатељу, жали што није у стању да још нешто учини за свој народ: „*Несити смо у нашим желанијама, и догод јоште штогод желимо не достаје нам. Дневи се и године поткрађују, тело изнеможе, а душа би јоште нешто хтела...*“

Двадесет осмог марта 1811. године, звона по Србији огласила су да је уочи тога дана, у своме стану у Београду, у згради Совјета, која се налазила код Текије, у данашњој Вишњићевој улици, умро

Доситеј. Некадашње речи из Доситејевог првог књижевног огласа постале су некролог на његовом гробу:

*„Овде леже његове српске кости.
Он је љубио свој род.
Вечна му памет!“*

НАПОМЕНА

Према речима председника Жирија, академика Љубомира Симовића: „У овом обимном, прилежно, темељно и озбиљно писаном раду, с којим би се могло изаћи и пред испитну комисију не само на матури него и на неком од тежих испита, прегледно је изложено и анализирано Доситејево дело“.

Рад из којег су штампани само одломци подељен је у више поглавља:

Увод

Детињство Димитрија Обрадовића

У Хопову

На немачким универзитетима

Писмо љубезном Харалампију

Писмо Харалампију

Совјети здраваго разума

Доситеј у Француској и Енглеској

Доситеј у Трсту

Доситеј у устаничкој Србији

У Београду

Закључак

Литература

ДРУГА НАГРАДА

НЕМАЊА ВУКОВИЋ

Гимназија „Исидора Секулић“, Нови Сад

Професор *Слободан Тарњански*

УЧЕЋ' ИДЕ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА

Нерођен за вештог јорганцију,
Димитрије Ђонове потпраши:
пође тамо где се књиге штију,
чврсто решен да се замонаши.

Мантија му душу не огреја,
не мари за печење ћуреће...
У сновима младог Димитрија
пут се пружа – и он на пут креће...

Обилази земље и вароши,
скупља знање да га браћи преда;
памет штеди, а године троши,
учећ' иде, у ВЕКОВЕ ГЛЕДА...

Србију заборавио није –
помог'о је Устанак и Вожда...
Народ сербски, чича-Доситије,
да л' остаде Теби дужан, можда?

„Јесте дужни, браћо моја мила“,
зачуо се знан глас са амвона,
„да књигама раширите крила...
Оставите прапорце и звона!“

ТРЕЋА НАГРАДА

ЗВЕЗДАНА СИМОНОВИЋ

Српска теоретска гимназија „Доситеј Обрадовић“,

Темишвар, Румунија

ГОВОР МЕРМЕРНЕ БИСТЕ

У јединственој гимназији у Темишвару и Румунији, близу мога завичаја, јединој чији је назив написан ћирилицом и коју мојим именом зову, звонило је последњи пут за данас... Истрчаше „доситејевци“, како сами себе зову, и остадох, по ко зна који пут, потпуно сам... Стојим нем, непомичан на улазу школе... ћутим овоземаљским гласом у својој мермерној тишини. Сваког дана стотине њих пролазе крај мене, прворазредаши ме се плаше, старији ме вуку за нос и дуго гледају у моје камене очи не знајући да и ја њих видим, одрасли ме се сете само када ме некоме представе: „ово је биста Доситеја Обрадовића“... И то је све... Како је хладна ова поподневна самоћа!

Чим се први „доситејевци“ појаве ујутру на прагу школе, причаћу им оно што сваког дана причам, нечујно, умрлим гласом, неземаљским... Знам да ће ме чути и ако се моје речи не преносе ваздухом, срцем се све и тако боље чује. Чујем срцем и ја њих док у учионицама говоре како сам први човек који се залагао да српски народ отргне из мрака незнања и духовне таме, да сам својим писањем извукао српску књижевност из утицаја западне и источне цивилизације. Волим ја њих, овај сам ваздух који они удишу и ја први пут удахнуо, ово сам сунце први пут угледао, под овим сам поднебљем растао, ту где и они сада расту, ову сам, „мени свету земљу“ целивао и „најискренијим сузама својим оросио“ када сам помишљао да је „можда заваек“ напуштам, ту је гроб „матере и сестрице моје“, недалеко одавде, у Српском Семартону. Чуо сам, подигли су споменик матери мојој и написали на њему: „Круни, матери незаборављеног Србина“. Често сам касније говорио: „да

ми је мати била жива или барем Јула сестрица, не бих никада из Баната изишао“. Овде, близу Темишвара, у Чакову, и ја сам провео најлепше дане детињства и своје младости, те ова подручја носим у најтоплијим куцима свога срца. Враћао сам се касније на ове просторе у више наврата. Имао сам прилику да упознам људе и красоте ових предела, те сам и њих одмила помињао у свом животопису. Мален сам остао „по оцу сирота“, не знам много о њему, само сам чуо „да га Срби и Власи добрим братом Ђуком називају“. По мајчиној смрти, теча мој хтеде да од мене начини свештеника, али ја побегох с једним калуђером... и да ме није теча у манастиру Шенђурцу достигао, ко зна где бих одлутао. Одлучи он потом да ме да код неког мајстора у Темишвару како бих научио капамацијски занат, али сам ја време проводио читајући псалтир и катехизис. Причам ја све ово, и много више, својим „доситејевцима“ док крај мене пролазе, осврну ли се они или не... Кажем им да сам читао житија светаца, и да ми се житије светог Доситеја највише свиђало те сам зато његово име у монаштву узео. Желео сам, силно, да и ја живим испосничким животом светаца и да се у пустињу минем... Али баш ту, у Темишвару, „прва топлота к пустињичеству и к пештерама почела се у мени сасвим хладити“. Био сам замонашен у манастиру Хопову где ми је игуман манастира напомињао да „сви они који много читају, мало посте“, још сам чуо како говоре о мени овако „како је њему одвећ мило много читање, он задуго у Хопову неће места згријати“. Видим разочарење и сузе мојих „доситејеваца“ па им и ја причам о добу када ми је стварност рашчерупала снове и идеале, онда када сам схватио да су мој начин живота и погледи на испосништво, које сам заступао, у противречности са средином у којој сам живео. Очекивао сам да у манастиру наиђем на свеце, а нашао сам неписмене калуђере. Читање филозофских књига, које прелазе строго теолошке оквире, помогло ми је да свет сагледам трезвеним очима. Буде се у мени тада прве рационалистичке идеје, те сам онда овако расуђивао: „мисли, суди, расуђавај и познај. Сав свет да ти рече да си слеп, ти, имајући очи и чисто видећи, не веруј свему свету. Сав свет да ти рекне да два и два чине четири, немој му веровати“... Ова прекретница у мом животу, од тесне манастирске ћелије, сав свет начини ми тесним, и тада сам

узвикнуо: „књиге, браћо моја, књиге, а не звона и прапорце“. Причам ја њима даље, како сам са намером да одем у Русију, на школовање, прешао у Загреб, па у Словенију, радио сам у Далмацији као учитељ али се, на моју несрећу, на путу за Свету Гору разболим од грознице у Боки Которској и вратим у Далмацију.

Рекоше ми „доситејевци“ како данас Косово зову другим именом за бол у српском срцу... Ја им причам како је мени Косово пробудило најсветлију искру српства и како тамо одлучих „да што српски на штампу издам“. Затим ме жеља за проналаском истинских извора оног рационалистичког доба нагони на дуга путовања; желео сам да упознам друге народе и њихов живот и да своја знања пренесем свом народу. Одлазим на Крф, на Светој Гори не пронађох себе па одох у Смирну и острво Патмос на потпуније теолошко образовање. Током својих „путештвија“ пишем басне које, признајем, нису моја оригинална дела, али сам их нашао најпогоднијим да се народу обратим. Затим сам у Венецији био, али ми је тек повратак у Далмацију пружио прилику да боље упознам чист народни језик. Тада одлучујем да у својим књигама мртав црквени језик заменим живим, народним језиком. Причам им још како сам ту писао своју „Ижицу“ као наставак „Буквице“, затим „Венац од алфавита“... Био сам тада још увек свештеник у одежди. Распламсала жеђ за културом и науком одвела ме је у Трст, Беч, Модру, на путовања по Немачкој, Француској, Енглеској, Италији. Признајем им како сам тада, након повратка у Карловце, отишао у свој родни крај „посетити сроднике моје, поклонити се гробовом родитеља мојих и целовати мени свету земљу у којој њихове почивају кости“. После посете Чакову вратих се у Карловце. Путовах по Европи која беше у епохи националног буђења и која се у то доба просвећивала. Тако сам, истовремено, прешао пут од средњовековног калуђера до учитеља. Напомињем како сам затим одбацио монашко одело и обукао „светске грешне хаљине“, мада сам, ипак, до краја живота, у извесној мери, остао калуђер, па мој рационализам има теолошко обележје. Кажем својим „доситејевцима“ да сам тада уписао Халски универзитет, затим и Лајпцишки универзитет, написао „Писмо Харалампију“ и штампао први део

„Живота и прикљученија“... Признајем им да ми је намера била да радим на „ползу свих“, у корист свом народу, јер „ко се год опари и не каже друштву да чорба жеже, није добар за друштво“. Пад Београда и ослобођење Србије ме наводи да пишем „Песну о избављењу Србије“.

Када сам видео да моји „доситејевци“, овде у Темишвару, славе двестагодишњицу Првог српског устанка, казао сам им да је и мене обрадовала вест о Карађорђевој устанци, помогох му колико је у мојој моћи било. Бејаш тада у Венецији где сам и написао и са Божјом помоћи одштапао „Песну на инсурекцију Србијанов“, коју данас овде често певају. На тешку силу успем да дођем до српске земље, жеља ме нагонила на подизање „нове Србије“. Отварам Велику школу за образовање омладине, остварујем своје просветитељске идеје као „попечитељ“ школства...

Из Београда преселио сам се у вечност и чуо сам како су на камену мом написали: „Доситеј Обрадовић, велики народни учитељ српски, рођен у Чакову, преминуо у Београду 1811. Овде леже његове српске кости! Он је љубио свој род“.

Ту није крај, понављам по ко зна који пут своје речи истим током... учим и саветујем што ми је и циљ животни био. Камена суза затитрала је у мом студеном оку... видео сам своје „доситејевце“ како носе венце, чујем да одлазе на „гроб матере моје“ и у обилазак скоро обновљене ми, родне куће... Кажу да ми се још назиру стопе улицама Темишвара и Чакова и чују се одједи мојих корака... следе их...

*Са свечаности уручења награда у Задужбини „Доситеј Обрадовић“,
24. јуна 2005.*

Двадесет равноправних награда у књигама и дипломе добили су:

Ивана Вујатов, Српска основна школа и гимназија, Будимпешта, Мађарска;
Станко Влашки, Гимназија „Светозар Марковић“, Нови Сад;
Јелена Јевтовић, Гимназија „Свети Сава“, Београд;
Дренка Ђорђевић, Гимназија „Милош Савковић“, Аранђеловац;
Бранка Пријовић, Медицинска школа, Ужице;
Ивана Шугић, Гимназија, Косовска Митровица;
Џенана Зекић, Гимназија, Пријепоље;
Оливера Настевска, Гимназија „Бора Станковић“, Врање;
Санела Стајић, Гимназија, Лебане;
Милана Туцовић, Гимназија „Борислав Петров Браца“, Вршац;
Милица Моришан, Гимназија „Михајло Пупин“, Ковачица;
Иван Милетић, Саобраћајно-техничка школа, Земун;
Јасмина Милановић, Медицинска школа, Ужице;
Ивана Терзић, Средња школа „Вељко Влаховић“, Коцељева;
Милан Вујанић, Школа за уметничке занате, Шабац;
Јелена Шејић, Гимназија „Борислав Петров Браца“, Вршац;
Селена Стаменковић, Седма београдска гимназија, Београд;
Вања Миљковић, Гимназија „Миле Арсенијевић Бандера“, Мајданпек;
Марина Јовић, Гимназија „Вук Караџић“, Лозница;
Милица Радивојевић, Техничка школа „Никола Тесла“, Медвеђа.

Награђена је и *Љиљана Панић Томашевић*, професор Гимназије „Борислав Петров Браца“, Вршац, као професор који је послао највише радова и *Гимназија „Борислав Петров Браца“*, Вршац, као школа која је послала највише радова.

2006.

ЖИРИ

Академик *Љубомир Симовић*, председник Жирија;

Проф. др *Слободан Ж. Марковић*, професор Универзитета у Београду;

Срба Игњатовић, књижевник, председник Удружења књижевника Србије;

Проф. др *Миљивоје Павловић*, декан Факултета уметности и медија Универзитета „Мегатренд“;

Катарина Илкић, професор Гимназије у Вршцу.

ПРВА НАГРАДА

ЈОВАНА НИКОЛИЋ

Четрнаеста београдска гимназија, Београд

ИДУЋ' УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА

Драги читаоци, у циљу прављења што оригиналнијег састава за час српског језика, чланови ваше омиљене новинарске редакције добили су ексклузивно право да уђу на место где су многи отишли, али одакле се мало њих вратило. Врата Раја се неочекиваном брзином отварају пред нама, а поред Св. Петра који их журно закључава чека нас наш данашњи гост – Доситеј Обрадовић.

За почетак рећи ћемо вам нешто о њему: Доситеј Обрадовић је стекао углед и славу као водећа личност српске просвећености. Родио се 1739. године у Чакову, месту у Тамишком Банату и на крштењу је добио име Димитрије. Трудио се и покушавао да Европу приближи Србији. Ипак, за своје идеје је добио награду када је 1811. године умро и када се преселио у државу Рај, друге димензије, где и данас живи.

*Рођен у малом месту, без амбиција
Димитрије је схватио да мора да се труди
слушајући пијане попове на мисама
дечак је био паметнији од људи.*

НОВИНАРКА: Добар дан Доситеју. Велика ми је част што данас могу да разговарам са Вама.

ДОСИТЕЈ: Хвала, и мени је драго.

НОВИНАРКА: Пре него што пређемо на разговор о Вашем родном месту и детињству, морам да Вас питам нешто друго. Налазите се у Рају, месту где добре душе имају све што пожелеле. Ипак, Ваш

кутак се састоји од једног радног стола препуног књига, пар бочица мастила и једног пера. Зар је то све што можете да пожелите?

ДОСИТЕЈ: У ствари, открићу вам тајну... добро би ми дошао компјутер са штампачем у боји, али њих имају само они најмлађи хакери. Пошто су измишљени после моје смрти, сви технолошки уређаји су ми недоступни.

НОВИНАРКА: Аха, значи ни Рај није савршен.

ДОСИТЕЈ: Учи нас да престанемо да се усавршавамо јер је то немогуће пошто смо, знате...

НОВИНАРКА: Мртви? Да... Али, нећемо плашити наше читаоце, пређимо на Ваше родно место. Шта нам можете рећи о Чакову?

ДОСИТЕЈ: Чаково је село у Тамишком Банату. Волео бих када бих о њему могао да говорим са пуно љубави али, нажалост, у моје време то је било место без будућности и ја сам то веома рано схватио. Време као да није текло. Људи су обављали претежно физичке послове на својим њивама, а једино место где је могао да се пронађе било какав духовни мир била је црква. Па се чак и ту знање и напредовање у великој мери заобилазило, јер су попови осећали као своју дужност да се бар десет пута на дан причешћују светим вином. Међу њима налазио се само један човек вредан помена, кир Дима, који ме је једини подржао у мојој намери да учим и напредујем.

НОВИНАРКА: Прича је застрашујућа, али, признаћете, многим данашњим ученицима такав режим не би сметао. У чему се крила Ваша мотивација за жељом за учењем и стицањем знања коју велики број данашњих ученика нема?

ДОСИТЕЈ: За књиге на грчком сам се заинтересовао веома рано, негде са шест година, али верујем да сам почео толико да учим углавном из ината. Око мене су се налазили припрости земљорадници који су ми се свакодневно смејали што читам и пишем, и то још у толикој мери, и који су ми говорили да ја не могу да постигнем то што желим. Да је моја судбина већ предодређена и да је уско повезана са земљом и плугом. А и родитељи су ми јасно ставили до знања да је тако када су ме као младића послали на занат како бих се „отрезнио“ од сулудих жеља.

НОВИНАРКА: Послали су вас на занат како бисте престали да учите? Мислим да ћу овај чланак морати да забраним деци испод осамнаест година. Извините, али Ваши родитељи би били идоли савременим ђацима.

ДОСИТЕЈ: Вероватно, а ја бих био омражени штребер од ког би сви преписивали на контролним.

НОВИНАРКА: Сурова истина...

ДОСИТЕЈ: Добро, онда напишите да сам бежећи од физичког рада побегао у манастир Хопово и, закалуђеривши се, добио прилику да до краја живота уживам, шетам и пијем вино.

НОВИНАРКА: Има ли у томе истине?

ДОСИТЕЈ: Можда мало, али окружен свим тим ученим и мудрим људима, па онда и књигама о којима су чаковске цркве могле само да сањају, пожелео сам да заиста успем у животу и да се за Доситеја Обрадовића чује и ван граница његовог села.

НОВИНАРКА: Свакако, успели сте у томе.

*И схвативши да му тамо место није
даље је ишао млади Доситеј
путовао свуда куда је могао
да стекне знање какво је желео.*

НОВИНАРКА: Дакле, после бега у манастир Хопово, пропутовали сте скоро цео стари свет. Били сте у Загребу, Далмацији, Смирни, Албанији, Бечу, Влашкој и Немачкој. Три месеца сте провели у Паризу и Лондону, одатле отишли у Белорусију и на свим тим путовањима сте учили и писали. Скоро незамисливо.

ДОСИТЕЈ: Ко каже да знање мора да се стекне у хладној и мрачној манастирској соби. Путујући, свет сам упознавао још боље, кроз приче људи које сам сретао и пределе које сам обилазио. Признајем да је, иако вођен жељом за знањем, тај период мог живота лично на туристичко путовање кроз Европу, али не чини ли ме баш то школским херојем?

НОВИНАРКА: Наравно. У жељи за знањем пропутовали сте цео свет. И док је Балкан крварио у борбама са Турцима, Ви сте шили одела у Паризу и читали књиге у бечкој библиотеци и то све у

циљу да научите латински и старогрчки и да Европу приближите Србији.

ДОСИТЕЈ: Ја сам само био професионалац. Да сам остао у Чакову, или у Хопову, не бих успео да постигнем ништа од тога што сам урадио. Радио сам са стилем, то ваљда не умањује значај мог дела. Наравно, на то можете да гледате и као на мучно ходочашће путевима знања који су моју душу водили од књига до мисли и пера.

НОВИНАРКА: Олакшавате ми посао, Доситеју, постаћете мој идол.

ДОСИТЕЈ: Зар Вас репортажа из Раја већ не чини најбољом у својој струци.

НОВИНАРКА: Можда, али ја немам Ваше самопоуздање.

ДОСИТЕЈ: Човек мора да се усавршава и тежи идеалу. И што даље стигне на том путу, више ће права имати да хвали себе пред другима и да буде хваљен. Посматрајте то као мотивацију. Ја лично у томе не видим ништа лоше. Људи морају да стекну поверење других људи ако желе да их уведу у нешто ново и несвакидашње. Посебно морају да се труде ако су ти људи Срби.

НОВИНАРКА: Значи, не мислите да је лажна скромност добар начин манипулације људима?

ДОСИТЕЈ: Не, не мислим. Велики људи су свесни својих квалитета иако у већини случајева немају услове за стварање. Али, то не значи да слике, композиције и рукописи морају да буду изгубљени у времену и да их тек након пар векова на неком прашњавом тавану могу пронаћи људи који ће умети да их цене. Има пуно креативних сањара. Само они који имају довољно храбрости да се супротставе свету и застарелим моралним вредностима имају прилику да тај свет промене. А последице сваке промене су усавршавање света и у суштини су добре, ма како изгледале на почетку.

НОВИНАРКА: Да ли можете то да кажете и за савремене писце?

ДОСИТЕЈ: За већину не. Али и даље постоје визионари који беже од физикалисања.

*И када живот донесе препреке
прави борац не сме да се преда
он тежи ка вишем и даљем
идућ' учи, у векове гледа.*

НОВИНАРКА: Познати сте као веома побожан човек, Доситеју. Мало пре сте изјавили да поштујете писце који својим делима доносе нешто ново и мењају свет. Какво је Ваше мишљење о најновијем жанру који се појавио у литератури, зову га „мач и магија“ и многи га упоређују са сатанистичким?

ДОСИТЕЈ: Ако мислите на дела мојих млађих колега као што су Толкин, Ден Браун и Џоана Роулинг, немам ништа против жанра који покрећу. Од калуђера се очекује да брани све што ремети веровање у цркву и Бога, а са друге стране од просветитеља се очекује да буде пун разумевања за новитете које је народ прихватио. Мислим да се просветитељство не састоји у томе да народу наметнете ново мишљење, већ да га научите да мисли, да бира и да развија сопствене идеје. Према томе, ако се неке тумачење „Давинчијевог кода“ допада више од оног библијског, нећу га сматрати јеретиком већ човеком који је сам направио избор. И сам бих, да сам у прилици, веома радо прочитао, на пример, „Хари Потера“.

НОВИНАРКА: Сигурни сте да анђели не могу да Вам набаве ту књигу?

ДОСИТЕЈ: Сигуран сам.

НОВИНАРКА: Онда би вероватно било глупо да на изласку из Раја случајно испустим непровидну пластичну кесу са прва три тома ове књиге у њој. Али добро, за крај овог фантастичног интервјуа желим да нашим читаоцима и мени објасните поуку реченице: „Идућ’ учи, у векове гледа“.

ДОСИТЕЈ: Идући даље и тежећи савршенству човек учи из књига и из живота и тај процес никада не престаје, зато га треба што боље искористити. А док живот тече треба се осврнути на прошлост и на будућност, јер дела која су учињена у прошлим вековима могу нам дати идеје како да помогнемо људима и усавршимо их у вековима који следе.

НОВИНАРКА: Лепо речено, Доситеју. Још једном Вам се захваљујем што сте пристали да нас примите данас. Било ми је задовољство да разговарам са Вама.

ДОСИТЕЈ: Задовољство је моје. Надам се да ћу Вас једног дана опет видети. Ако не као анђела, онда као душу која је заслужила да ужива.

НОВИНАРКА: Надајмо се. Довиђења!

ДОСИТЕЈ: Довиђења...

Врата Раја су се још једном отворила и моје колеге и ја смо се безбедно спустили на врео београдски асфалт. Верујем да сте уживали у интервјуу са Доситејем и да ћете послушати неке од његових савета.

П.С. Такође, верујем да просветитељ тренутно ужива у првим деловима „Хари Потера“. Мало чудно за човека који у животу није видео пластичне кесе, али... чуда су могућа!

ДРУГА НАГРАДА

ДУШАН ПЕТРОВИЋ

Техничка школа, Железник, Београд

Професор *Снежана Јовицки*

ДОСИТЕЈ ИЗ СНА

Ко ме то буди док у сну спим,
На крилу божјем, док анђео свира –
Мисао болна, неки црни дим
У миру моме не дају ми мира.

Твој вапај болни, земљо моја мила,
Кроз облаке, право, моје срце сече
Јер оно што у грудима си свила
Сада поче јако да те пече!

Без вере људи ко у мраку птице,
Без сјајне звезде морнари на броду,
Као виолина без иједне жице, као бели галеб,
Завезан на поду!

Ја не видех тебе цела века два,
А ово што видех сад ме јако боли!
Па зар све те књиге што оставих вам ја
Тако мало људи само зна да воли?

Знам да није лако, ратови су дуги
Уништише тебе од давнина.
По тлу твоме корачају други
И говоре да њихова ти си домовина.

Погледах са неба ја ка тлу твоме
и угледах на теби једну душу чисту.
Ливена ко восак по калупу моме,
Један велик прозор отворен ка Христу...

Самоуки ум' ти си као ја,
Са неба видех то у твојој души!
У оку теби искра знања сја,
Док око тебе морал се руши.

Човек свих времена, Ви сте визионар!
Ја границе Вашег ума не сагледах.
Овог новог доба Ви сте били звонар,
То ја схватих лако чим Вас угледах!

О дечаче драги, није било лако!
Бејах нова звезда ја на мрачном небу!
Замисао моју тад не разуме свако,
Ал веру ја држах на вину и хлебу!

Ја баш радо читих многе књиге Ваше
Доста Ваших мисли кроз живот ме води!
Моралне вредности помало ме плаше,
Душа није битна, сад је све у моди.

Та нова одела, те кошуље нове,
Не значе ништа без чистоте душе.
Ја бацих поглед на нараштаје ове,
Задовољство моје почеше да руше!

Ви темељ сте били свакој књизи!
Написасте тајне одржања.
Збиља Вам хвала на толикој бризи
Ви заслужни сте за сва васпитања.

Трудих се ја јако и писах за све
Не делих људе по вери и боји
Али више није исто као пре
Ко да се не читају више списи моји.

На толико сте језика Ви могли рећи,
За писменост нашу толико сте дали!
Били сте учитељ нашој срећи
И као стуб школства чврсто сте стали!

Ја свуд по свету ишао јесам
И земље многе ја волех јако,
Али срце моје знало је где сам!
Зар земљу родну не воли свако!

Па јесте тако!

Ја жељу једну одавно имам
А она јесте да питам Вас.
О часу овом одавно снивам.
У којој мисли крије се спас!

Само из знања ум кад се точи,
Кад искрена љубав буде изнад зла,
Када душа сија као храм у ноћи,
Само тада бићеш изнад сваког тла!

ТРЕЋА НАГРАДА

ЈЕЛИЦА МИЛИСАВЉЕВИЋ
Ваљевска гимназија, Ваљево

ИДУЋ' УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА

Пред великом Саборном црквом глас необичан и неочекиван... „Вама пожелани житељи Србије, Босне и Херцеговине, Черне Горе, Далмације, Хорватске, Срема, Баната и Бачке, вама и вашим последњим унуком с горећим и пуним љубови срцем ови мој мали труд предајем“. Спуштам поглед јер стрепим да ли ће глас добити визу за све ове земље у које намерава стићи.

Испуњавам завет. Благо изричем: „Овде леже његове српске кости, он је љубио свој род“. Не журим нигде. Преслишавам се у праскозорје док чекам да се отвори аустријска амбасада... Сава – Доситије – Вук, „три вида духовне величине српског ђенија“. Да, дугујем образложење. Не, не треба ми виза да бих тражила обећану земљу. Смем ли да се похвалим, љубезни Доситије. Бечу бих са својом професорком немачког да награду примим. На немачком писах за литерарни конкурс који показа како књижевност превазилази све границе. Моје писаније објавише у том царском граду, па сам рада књигу *Hoffnung* у Ваљевску гимназију да донесем. Писала сам за „ум, за срце и за нарави чловеческе“. Знаш да Теби у Бечу „шест полезни и радосни година“ прођоше као шест дана. Чудим се себи како слободно говорим пред највећим српским путником који влада старогрчким, турским, албанским, руским, немачким, италијанским, енглеским, француским...

Мајским јутром звони: „Проговори народним говором да врлину треба снажити. Треба писати за народ. Просвета ће препорочити народ... Просвета. Осветли виделом науке живот свој“.

Док бринем смем ли да питам, одговор већ стиже: „Шта ми школе чаковске могаху дати? Жудњу што жива непрестано бејаше. Она ми поред честитог игумана Тодора Милутиновића отвараше жељу за живот и учење. Од 1860. ради науке из Хопова пут Загреба кренух, па у Русију, упутих се у Далмацију, граду Книну...“

Нижу се места, државе, преводи, и видим како се дух европског рационализма Србијом ширио. Први министар просвете Велику школу нам дарова да би нам све школе велике биле, да би нас живот као басна умним чинио, да би се са страстима умели носити, да би нам срце право и чисто било.

Скромно изричем у име младежи српске. Знамо цену басана за васпитање душе. Осећамо и разумемо да су поуке од срца. Избиране баш за нас.

Признајем да сам питала учитеље у Бабиној Луци знају ли деца о пријатељству њиховог знаменитог претка Петра Николајевића Молера са старим Доситијем. Казивали су да је просветитељ рањеном војводи соколском Молеру за ударје послао своју *Етику*. Боје историју анегдотама. Испричали су ми да кад Турци 1809. избише на Дунав, Београд се ускомеша и многи навалише преко Саве и Дунава. Неко Те позва да се склониш, а Ти, Доситије, каза да си у своје отачаство побегао, па ако оно страда нека и тебе погазе турски коњи...

Професори препоручују Твоје *Писмо Хараламптију* као полазиште за овладавање маркетингом. Док смо оснивали ученичку компанију „777“ усавршавали смо пословни стил угледајући се на Твоје кораке. Одабирамо прави посао. Иако не знамо какву ће срећу послови наши имати, прихватимо их. Још нисмо вешти убеђивању, али свесни квалитета културног живота наших гимназијалаца уверавамо типографе да ће наша издања „бити весма полезна“. Пратимо ведре осећаје, трагамо за добрим посредницима, духовним оцима Срба. Схватимо да нам је важно бити добар менаџер и добро осмислити саморекламу. Сигурни смо да ћемо упознати више Хараламптија. Проучавамо Твоја дела на савремен начин и закључујемо да је моћ разума и хуманост просветитељска неугасива луча. На ползу свог рода на печат ћемо износити таме разгонитеље, дела што с нечестивим војују и зло побеђују... што истину златом сматрају...

Пред великом Саборном црквом глас необичан и неочекиван... Доситејев шапат опомене и толеранције: „Нећу нимало гледати ко је кога закона и вере, нити се то гледа у данашњем веку просвештеном“ ...

*Са свечаности уручења награда у Задужбини „Доситеј Обрадовић“,
26. јуна 2006.*

Дванаест равноправних награда у књигама и дипломе добили су:

Ивана Аничих, Земунска гимназија, Земун;
Звездана Симоновић, Српска теоретска гимназија „Доситеј Обрадовић“, Темишвар, Румунија;

Мирјана Спарих, Машинско-електротехничка школа, Прибој;

Милица Моришан, Гимназија „Михаило Пупин“, Ковачица;

Тамара Аћимчев, Саобраћајно-техничка школа, Земун;

Снежана Новаковић, Пета београдска гимназија, Београд;

Владица Родаљевић, Ужичка гимназија, Ужице;

Бранка Микавица, Гимназија „Пиво Караматијевић“, Нова Варош;

Александра Милутиновић, Средња медицинска школа, Косовска Митровица;

Сања Ераковић, Средња економска школа, Сомбор;

Александар Трмчић, Електро-саобраћајна техничка школа, Краљево;

Александар Пешић, Гимназија „Бора Станковић“, Врање.

Посебну награду добила је

Маја Маврић, Гимназија, Ораховац.

2007.

ЖИРИ

Проф. др *Слободан Ж. Марковић*, професор Универзитета у Београду, председник Жирија;

Срба Игњатовић, књижевник, председник Удружења књижевника Србије;

Проф. др *Миливоје Павловић*, декан Факултета уметности и медија Универзитета „Мегатренд“;

Академик *Љубомир Симовић*, почасни члан Жирија.

ПРВА НАГРАДА

СТЕФАН ПАНТОВИЋ

Машинско-електротехничка школа, Прибој

Професор *Јасна Пешут*

БЕСЕДА О ДОСИТЕЈУ ОБРАДОВИЋУ, СРПСКОМ СОКРАТУ

Господо, чудна је ствар слободно мислити и говорити, можда ћете ме оптужити за гордост што се усуђујем величати слободу у ово време плача и глади „кад грах и купус земљом владају“. Сложићете се, ако цените истину, да је баш ово прави тренутак. Можда је потреба да се живи у истини и ради истине одлика младости, а није ли се управо Доситеј Обрадовић бавио младима и њиховим просвећењем, као што се и Сократ предао проучавању омладине, али и долажењу до праве спознаје: „Ја вас грађани атински поздрављам и веома ценим – говорио је Сократ, али ћу се више покоравати богу него вама, и докле год будем имао снаге, нећу престати да се бавим испитивањем истине, и да вас саветујем и подучавам“.

Српски Сократ је имао свој императив, а то је здрав разум као средство које води до циља – просвете, јер ова будућност неугог српског народа лежи у васпитању. Знање је моћ. Трагање за знањем је од највеће важности. Само знањем сви људи могу постати савршено честити.

Можда ћете рећи „какви смо да смо – своји смо“, а Доситеј би рекао „своји смо – нек смо ваљани“.

Нисмо ли опет дошли до расуђивања које је најважнији степен знања?

Оптужићете ме за гордост и слободу речи као што су Сократа довели пред суд, а Доситеју замерали што себе сматра учитељем српског народа.

Господо, чудна је ствар слободно мислити и говорити, али не заборавите да зло долази из заблуде, празновернице и незнања.

Ко зна шта бих ја сад све рекао, а не могу. Зато, идите негде од пролећа до јесени у Хопово и видећете можете ли све што сте осетили речима исказати.

Чудна је ствар слободно мислити и говорити, а ја мислим и кажем: „Ех, да је данас Србији Доситеј Обрадовић што крупним корацима гази испред свог времена!“

ДРУГА НАГРАДА

ТИЈАНА МОЈЕВИЋ

Гимназија „Источна Илица“, Источно Сарајево,

Република Српска

Професор *Зора Зиројевић*

ИДУЋ' УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА

Сад мирујеш заувјек неуморни путниче! Док године теку богата стаза којом си корачао и дјелао открива се у својој бескрајној пуноћи вечности ходећи. Слух за ритмове будућности, истински, напредни дух испред твога времена, властита осјећања и увјерења, трудбеничка снага, пружили су ти најдаље видике, јасније од звијезда, по чему те се покољења сећају и славе.

Осјећајући у себи ватру и снагу за нешто велико, херојско, за срећу своје Србије и човјечанства, ти у својој културној работи не стојиш, хрлиш напријед, часно сијући свуда своје просвјетитељске идеје и мисли.

Доброћудан, ведар, искрен, изнад свега радознао дух водио те да учиш не само за себе, већ за своју напаћену Србију, при чему је величанствена жеља и воља да се твој народ просвјетли и просвети, и постане равноправан у европској култури.

Из тебе је говорила неугољива жеђ поробљеног српског народа за цивилизацијом, свемоћни животни принципи по којима си био и остао син свога рода.

Одлучно стајући на страну новог свијета, много си дао своме роду, својој домовини, чију си сваку стопу љубио као истински родољуб.

У блаженом, помало романтичарском расположењу, пјевао си: „Може ли ико на свету знати, како је лепа наша Србија мати“, откривајући при томе благост своје душе и неизрециву љубав према земљи која те је таквог изњедрила.

У цјелини твога живота, путујући свијетом и учећи, слободно мислећи, гледајући само напријед створио си себи узвишено мјесто у историји.

Наш Доситеј. И послије скоро два вијека Велики Доситеј. Снажна громада твог културног рада и дјеловања живи далеко иза твога времена.

И данас напредак народни који си започео „чрез науку“, кроз историју живи по правилима “словесности“. Пут од занесеног монаха до учесника у Српској револуцији, присут најљепшим ријечима и мислима исписује вјечну књигу коју увијек изнова отварамо и ишчитавамо.

ТРЕЋА НАГРАДА

АЛЕКСАНДРА ПРИЈИЋ

Правно-биротехничка школа „Димитрије Давидовић“, Земун

Професор *Гордана Шћепановић*

ИДУЋ’ УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА

Стојим испред румунске амбасаде и чекам визу. Да ли је могуће да су нам и Румуни увели визе? Неподношљива мајска врелина, мој запушени нос због алергије, безброј искористићених папирних марамница у мом џепу... „Када би бар ветрић пирнуо“, размишљам гласно, разјарено...

Одједном се нађох у Чакову, а испред мене се створи Џон Лок који ми се обрати: „Управо се родио човек чија је душа чиста као *tabula rasa* и када одрасте биће окренут будућности, школи, просвети“. Окрену се и оде, а ја помислих: „Боже, шта тражи Џон Лок у Румунији?“

Нисам направила ни два корака када ме за руку ухвати Френсис Бекон и рече ми: „Знање је моћ! Управо је на свет дошао човек који се ослободио идола – историјских заблуда људског ума и показаће шта све зна, јер он зна све!“ „Ма пустите ме, шта вам је? О каквом човеку ви говорите? Шта ћете ви овде?“

„*Sapere aude*“, зачу се продоран мушки глас „Емануел Кант, драго ми је“, насмеши ми се он. „Александра Пријић“, поздравих се са њим. „Знам“, одговори. „Имај смелости да будеш разумна, као што је био он“, отпоздрави и нестале. А ја остадох запањена, бледог погледа, укочене вилице.

„Госпођице, дођите к себи! Хајте са мном како бисмо се уверили да је тај човек право чудо“, рече ми један чикица на чијем лицу засветле осмех. Боре су му биле дубоке, очи доброћудне, брада дуга као месечев траг. Уплашена устадох са мрке клупице да видим то оличење човечанства.

„Књиге, браћо моја, књиге, а не звона и прапорце! Књиге, предраги и непрецењени дар неба, просвештених умова понесите кће-

ри!“ Нисам могла да поверујем. Ово је заиста нешто невероватно! Да, Доситеј Обрадовић! То је он!

„Мила, пробуди се. Хајде, касно је. Сутра треба да професорски предаш рад о Доситеју“. Био је то умилни глас моје маме. „Значи Румунија и све остало био је само сан“. Мама ме чудно погледа и изађе из собе. А ја седох за компјутер опскрбљена литературом и почех да пишем:

„Доситеј (Димитрије) Обрадовић рођен је у Чакову, љупком месту у Румунији. Година његовог рођења је нејасна: по једнима он је рођен 1739, а по другима 1742. године. Рано је остао без родитеља, тако да је бригу о њему преузео племенити рођак.

Као што је Дон Кихот, занесен витешким романима, хтео и сам да постане витез, тако је и Доситеј, по узору на своје јунаке из црквене литературе, хтео да постане светац. Рођак, видећи у томе опасност по Димитријево здравље, шаље га на занат, али дечак напушта занат и, заједно са својим другом, одлази у фрушкогорски манастир Хопово, у намери да се замонаши. Од манастирског живота одговараће га игуман Теодор Милутиновић, човек новог доба: „Иди за науком, с њом ћеш свуда пристати и твоје живљење поштено заслужити... Мој синко, прошла су она глупа и слепа времена, кад се је међу нама говорило: *Боље је шест вранаца у каруци, него шест школа у глави! Сада се је време покренуло; учен човек ако ће и пешице ићи, сваки га поштује, а неучена видећи гди се вози на вранци, 'Вранци вранца вуку' – говоре, и право имаду*“.

Разочаравши се у манастирски живот, Доситеј одлази из Хопова да „тражи науку и гладујући, и жеднећи, и негодујући“. Лута по свету, учи и подучава, најпре као одбегли калуђер, а затим као слободни мислилац. Владао је многим језицима: старогрчким, турским, албанским, руским, италијанским, енглеским, француским, латинским... 1782. године, у Прусској, у граду Халеу, долази до великог преокрета у његовом животу. Збацио је калуђерску мантију, обукао се у „грешне световне хаљине“ и на тамношњем универзитету слушао предавања из филозофије, натуралне теологије и естетике. Следеће године прелази у Лајпциг, град књига и штампарија. Ту слуша предавања из физике, штампа прве књиге мислећи на будуће нараштаје, а затим креће даље, на запад, у Париз и Лондон, ширећи духовне видике.

Последњи боравак у Бечу био је и његово најдуже задржавање на једном месту и уједно најсуморнији период живота. Живео је оскудно, од давања часова, под присмотром полиције, у атмосфери феудалне реакције која је завладала у Аустрији после смрти цара Јосифа. Писао је мало, а позиве пријатеља и поштовалаца да нешто напише или учини, срдито је одбијао. Прилике у којима је живео промениле су се набоље тек кад се, на позив богате српске колоније у Трсту, преселио у овај град. Четири године које је ту провео (1802–1806) можда су најспокојније раздобље у читавом његовом животу. Био је окружен пријатељима и поштоваоцима, материјално обезбеђен, тако да је изгледало да је коначно нашао уточиште за своје поодмакле године. Али, ипак решава да све остави и крене у нову неизвесност.

Напустио је Трст и кренуо према Србији. Извесно време задржао се у Срему, одакле је ступио у непосредне везе са устаницима, а затим је прешао у ослобођени Београд где га је маса народа одушевљено дочекала. Несебично поклања устаницима своју уштеђевину, знајући шта значи слобода, и гледајући у наредне векове. Постаје и наш први министар просвете, учитељ Карађорђевог деце, а његовом заслугом у јесен 1808. основано је училиште какво Србија дотле није имала. Назвали су га Велика школа. Први ученици Велике школе били су из породица устаничких вођа, а међу њима се нашао и Вук Стефановић Карацић.

Доситеј Обрадовић, књижевник, филозоф, педагог, народни просветитељ, једна од најзначајнијих личности 18. века, жели да буде, како би рекао Хорације „*prodesse et delectare*“ (користан и забаван) свом народу тако што ће разумљивим језиком и својим књигама показати шта је добро и корисно, и којим путем треба да иде човек. Његова најпознатија дела су „Живот и прикљученија“, „Писмо Харалампију“, „Совјети здравога разума“, „Етика“.

Слободно могу рећи да Доситеј није само прешао пут којим се дотада кретао српски народ, већ је у другом делу свог живота, раскинувши с прошлошћу, обележио пут којим ће се српски народ кретати у будућности.

Умро је у Београду 1811. године. Сахрањен је пред Саборном црквом, поред Вука, а на спомен-плочи пише: „Овде леже његове српске кости. Он је љубио свој род“.

*Са свечаности уручења награда у Задужбини „Доситеј Обрадовић“,
27. јуна 2007.*

Двадесет равноправних награда у књигама и дипломе добили су:

Милица Васовић, Гимназија при ТШ „Никола Тесла“, Лепосавић;
Ивана Цветковић, Четврта београдска гимназија, Београд;
Миријана Спарих, Машинско-електротехничка школа, Прибој;
Терезија Спасојевић, Угоститељско-туристичка школа, Ниш;
Стефан Попадић, Шумарска школа, Краљево;
Дијана Стефановић, Земунска гимназија, Земун;
Марија Балановић, Средња школа „Младост“, Петровац на Млави;
Верица Златановска, СППШ „Стеван Петровић Бриле“, Рума;
Милица Вукадиновић, Медицинска школа, Косовска Митровица;
Игор Цимеша, Средња економска школа, Сомбор;
Маја Божићевић, Средња школа „Младост“, Петровац на Млави;
Гордана Илић, Гимназија „Исидора Секулић“, Нови Сад;
Јелена Јанковић, ТТПШ „Деспот Ђураћ“, Смедерево;
Дијана Хасани, Медицинска школа, Косовска Митровица;
Јована Деспотовић, Ваљевске гимназија, Ваљево;
Сања Савић, Гимназија, Пале, Република Српска;
Светлана Василић, Техничка школа „Михајло Пупин“, Бијељина, Република Српска;
Милица Бркић, Средња школа, Гроцка;
Марина Здравковић, Средња школа, Брус;
Александар Златић, Филолошка гимназија, Београд.

2008.

ЖИРИ

Проф. др *Слободан Ж. Марковић*, професор Универзитета у Београду, председник Жирија;

Срба Игњатовић, књижевник, председник Удружења књижевника Србије;

Проф. др *Миливоје Павловић*, декан Факултета уметности и медија Универзитета „Мегатренд“;

Академик *Љубомир Симовић*, почасни члан Жирија.

ПРВА НАГРАДА

СТЕФАН ПАНТОВИЋ

Машинско-електротехничка школа, Прибој

Професор *Јасна Пешут*

Идућ' учи, у векове гледа ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ

- Д* – као дух. Дух народа, дух лепих дела, дух времена и простора, дух вечности.
- О* – као „Он је живео!“
- С* – као светлост, а може и као скромност или Сократ. С је и Србија.
- И* – као истина, а истина је суштина која се ослушкује а потом громогласно чује.
- Т* – као тврдим. Тврдим да постоје људи одређене епохе и постоје епохе оличене у људима.
- Е* – као глас који се омакне кад сећање надире. „Е, како обожавамо прост народ у пољима, на вашарима, кад идемо заједно...“
- Ј* – као језик. Сви народи цене лепоту и чистоту језика. И онда када зла судбина развије плашт над домовином остаје језик који народу не да да поклекне.
- О* – као оптимиста, онај који верује и ствара, а верујући и стварајући мења свет и зато му је име вечно.
- Б* – као благо. А блага је много, оно највеће је саздано од вере у живот, у сан, у циљ. А може и б – као благод, блаженство, бескрај.
- Р* – као разум који те води до истине и р – као разумем говор твог дела.
- А* – као Акропол, не онај у Грчкој, већ овај овде у Србији што је пребивалиште оних који су били, јесу и ће **живети**.

- Д* – као дан. Данас због оног јуче, а ради сутра. Дан рођења и дан смрти, а између њих морална снага пред којом нестаје она физичка, проста, неоплемењена.
- О* – као опет. Опет долази нови сан који се рађа са свитањем и не умире.
- В* – као воља што води у акцију. А имао је вољу. Огромну.
- И* – као име. Постоје имена у којима је свако слово велико. Једно од тих имена је и Доситеј Обрадовић. Име које у себи носи дело.
- Ћ* – као ћу, ћеш, ће, ћемо, ћете, ће. Као глагол **хоћу** што остварује жеље. Доситеј је хтео и ја хоћу, ми хоћемо и ми ћемо... (овде је дозвољено ређати само глаголе који у себи садрже достојанство, успех и лепоту).

ДРУГА НАГРАДА

БЕРОСЛАВА ЈАНОШЕВ

Српска теоретска гимназија „Доситеј Обрадовић“
Темишвар, Румунија

ИДУЋ’ УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА

ДОСИТЕЈЕВИХ 5 МИНУТА
(ИНТЕРВЈУ)

Луче је Тргом Уједињења у Темишвару прошетао, као што је туда шетао пре три века, господин Доситеј Обрадовић, својим дугим штапом лупајући по старој калдрми која му је већ знала кораке. Нисмо пропустили ову јединствену прилику да са њим поразговарамо, па смо му зато пришли да га упитамо за здравље.

Новинар: Причајте нам о свом детињству, господине!

Доситеј: Слатка је ствар и пуна безлобне забаве и утешенија – клизио је његов поглед преко црног, прашњавог шешира што му је сад стајао на левом колену – спомињати се своји’ прошаста времена од самога незлобивога детињства и веселе младости до мужеског возраста и зреле старости.

Место рожденија мојега била је варош Чаково у Банату темишварском. Отац мој звао се Ђурађ Обрадовић, родом Србин, а мати моја, Круна, била је из села Семартона, недалеко од Чакова.

Време младости, у коме крв наша ври и мисли непрестано лете, не допушта нам доста постојанства да се сами са собом забављамо и да од себе далеко не одлазимо. Златни совјет „Познај себе!“ врло се касно прима!

Новинар: Сви ми знамо како је узбуркан, али зато леп ваш живот био, да сте путовали по разним местима, по разним земљама, и успели да научите: грчки, румунски, руски, немачки, латински и друге језике Европе. Које вам је место остало најдубље урезано у памћење?

Доситеј: Париз...тамо сам се задржао три недеље равно. Да сам се могао у кесу поуздати, бих и трипут три месеца. И ово је ништа: триста година да живиш, имаш туда шта гледати. Пет дуката сам дао само момку који ме је свуда водио. Сваки божји дан од јутра до ноћи ту се све ходило. Јао, како ми је мучно било из Париза поћи! Али што ћу? Нужда је тврђа од челика... Каквих бих прекрасних књига ту могао накуповати! – Гладио је своју дугу, седу косу. – Чини ми се да сам ту први ред за живота, на оне књиге гледајући, сожалио што неимам новаца.

Новинар: И од свега што сте видели и могли да опишете у својим рукописима, зашто сте као тему за једну од ваших најважнијих књига одабрали басне?

Доситеј: Сви народи у свету имали су и до данас имаду, у великом поштенију морална поученија која се дају у баснама. Езоп, изобретатељ и отац баснах, посветио је своје лидијском цару. Лафонтен своје – краљевском принцу. Плато у својој „Републици“ претпочео је Езопове басне самим Омировим списанијем. Сократ боженствени, на смрт осуђен будући, у тамници с овима се је забављао, на стихе њих постављајући. Ја сам, ових сто шездесет басана, посветио мојему народу.

Новинар: Кад и шта вам је најтеже било на вашим путовањима и у животу уопште?

Доситеј: (смејући се) Плашили су ме да је изговарање инглешког језика весма мучно, а њега разуменије за једнога ко зна немечки и француски, при том и латински, да је веома ласно. Што Бог да, мислио сам, кад је мени разуменије језика готово, његовом изговору преодолећу ја, ако ће он бити седамдесетоглава хидра. А кад су ме почели учити, чисто ми се кожа узела јежити и длаци на мени узгору дизати. Загазио сам, хајде напред! Трудољубљем, у друштву с постојанством, многим послу дође крај.

Новинар: Да ли данашњи свет личи на онај некадашњи, честит и учтив? Да ли се жеље и очекивања човека двадесет и првог века подудару са тежњама ваших савременика?

Доситеј: Несити смо били и јесмо у нашим желанијем, и догод јоште што желимо, недостаје нам. Дневи се и године поткрађују, тело изнемаже, а душа би јоште нешто хотела, ето такав је свет.

Новинар: Не знам да ли сте чули, а вероватно нисте, да је Косово немилосрдно одузето Србији... А поред свега тога, Србија жели да се придружи Европској заједници! Увек сте подржавали вашу земљу и ваше земљаке, шта им сада поручујете?

Доситеј: Бог преблаги и многомилостиви избавља земљу нашу и љубимо отечество од сужањства душманскога, а ми ваља да се старамо да избавимо душу нашу од сужањства душевнога, то јест: од незнања и слепоте умне... Благо вами, ако будете учитељем покорни и послушни и ако возљубите мудрост и науку, зашто ово су дарови божји најдрагоценији! Благо и целом народу српском, ако ви постанете и будете богољубиви, правдољубиви и просвештени! Од вас ће се сва нација просветити и на свако добро наставити, зашто ви ћете бити с временом народни поглавари, судије и управитељи, и од вас ће зависити свеопште народње благополучије, чест и слава! Ако ли ви будете – сачувај Боже! – зли, неправедни, грабитељи и мучитељи, тешко народу и с вама заједно! Зато, држајши млади, будите благодетелни и послушни – учите се и просвештавајте са наукама и добродетелима, и бићемо сви срећни и честити пред Богом и пред људима, које да нам дарује благи Бог! Амин! (Диже поглед према небу и пева.)

Востани, Србије!

Давно си заспала,

У мраку лежала;

Сада се пробуди

И Србље возбуди!

Востани, Србије! Востани, царице!

Покажи Европи твоје красно лице!

Обрисавши сузу која му је откравила ледени образ, подигао је шешир, стресао прашину са одела и кренуо неким новим стазама оставивши иза себе само једнако куцкање штапа по калдрми и чудан мирис прошлости...

ТРЕЋА НАГРАДА

ЈЕЛЕНА ПАЛИЈА

Средњошколски центар Костајница, Република Српска
Професор *Драгица Стојнић*

СЛАВНОЈ СЛАВЕНО-СЕРБСКОЈ НАЦИЈИ; КАД НАУКА И ПРОСВЕТА ДОЋУ МЕЋУ СРБЕ, „ИЗАБРАНИЈЕ“ НЕЋЕ БИТИ (Д. ОБРАДОВИЋ)

Готово два вијека послје Доситеја, сада већ просвијећени и нимало неук српски народ, умјесто „изабраније“ нације, мучи муку са моралном и духовном катарзом.

Растрган и разасут, лута земљом српском, трагајући за изворима свога постојања. Наука и просвјета дођоше међу Србе, али судећи по неразумним и несхватљивим дјелима, које Срби учинише сами себи, не нађоше их код куће. Јер Срба више готово нема на сопственој земљи. Ратови, сеобе, погроми, осме офанзиве и ... новији шаховски потези – „3 четири“, који шаховску таблу европске географије оставише без Срба. А шта је тек са мат позицијом у којој се налази колијевка српске духовности? Рђава дјела лоших господара који су научени и просвијећени погазили и заборавили васпитање предака својих? Јесу ли ово вијекови које је Доситеј визионарски најављивао? Како се могло догодити да просвијећени српски народ, учена или неваспитана неколицина рђавих господара заустави у њиховом гордом ходу кроз вијекове? А родише се добри. На својој земљи. Под својим небом. Испод своје звијезде. Са својим језиком, вјером и светињама. Са крвљу прадједовском. Са завјештањем краљева својих. Како оправдати и објаснити покољењима да смо, из ниских људских побуда, свијетлу прошлост замијенили тмурном и неизвјесном будућношћу? Колико год вјеровали да су Срби учени и просвијећени, вријеме је показало да смо се негдје преварили. У васпитању, на које смо заборавили? Нису нас учили охолости већ гордости и поносу. Не похлепи, већ радишности. Не подлости, већ мудрости. Не лажи, већ истини. Слободи ријечи и говора, слободи ума. Али, до истине се не долази само умо-

вањем. Здрав разум је само средство, а циљ је просвјета, створена на темељу истинског образовања. Вредновањем истинског знања, вјековног искуства и културе народа. Васпитање младости је спас будућности српског народа.

„Идућ учи, у векове гледа“, ова би реченица, као и Доситејево име и дјело, требало постати наше друго ја, наша дежурна савјест. Мјерило нашег васпитања. Духовна заповјед једног од тројице: Саве, Вука и Доситеја, са којим ћемо коначно дигнути главу и гордо закорачити у вијекове који долазе.

ТРЕЋА НАГРАДА

ИВАНА ПЕШКО

Гимназија „Душан Васиљев“, Кикинда

Професор *Срђан Срдић*

ИДУЋ' УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА

*Време је живота нашег један минут,
један тренутак и једно ништа,
а по смрти нас чека вечност.
Само касније генерације суде
право и непристрасно о претходницима...*

... Искварили смо слух...

Више не чују тихе звукове. Лагано наступа умртвљена тишина. Мало-бројни осећају сигурне кораке који допиру из полутама. Ти, којих је мало, нису свесни који део мрака шаље сигнале. Јер са друге стране, тама можда и није тама. Они то не могу да схвате. Још увек су недостојни тих корака.

Он је упознао таму. Схватио је да је њу потребно обуздати и растворити.

Кораци су његови.

Из полутаме се назире герок и велики шешир на глави...

Тло по којем корача није познато. Можда су шуме или поплочане улице Париза и Беча, можда су Теразије осветљене пригушеним осветљењем, док неки помишљају и на узбуркана, нестабилна мора.

Нису у праву... Све је то једна огромна суперпозиција.

Предали су му се...

Са доласком осамнаестог века, Европа почиње да открива нове и да проширује већ познате просторе људског духа.

Неочекивани и на први поглед недостижни хоризонти постају ближи и јаснији савременом човеку. Штампарије раде *најпунијом* паром; отварају се школе и друге културне институције; сазревају нове књижевне врсте, пре свега прегледне и свеобухватне енциклопедије; грађанин се појављује као независан центлмен, истанчаног и префињеног укуса. Његова лектира је испуњена најразноврснијим

филозофским списима, дискусијама и романима. Претходно стечена сазнања филозофа емпириста и сензуалиста још увек имају интензитет, зато што представљају идеалну основу за усавршавање нових научно – уметничких струја. Ово је доба Дидроа, Русоа, Волтера, Монтескјеа, Хелвецијуса, Бифона, Лока, Хјума, Берклија... Можемо га назвати и добом јозефинизма, велике Катарине II и Фридриха II... У питању је епоха која одређује разум као једини извор човековог сазнања, једини показатељ који разликује узрок од последице, епоха енглеског рационализма и француског просветитељства.

Са доласком осамнаестог века, Србија се још увек бори за биолошки опстанак.

У њој времена верске затуцаности, средњовековног мистицизма, али и ропства под Турцима још увек нису завршена. Одвојен од напретка Западне Европе, Србин није ни свестан коју ширину она поприма. Она је за њега још увек далека утопија, сан који се константно сања, али који углавном не претендује на испуњење. Ограничен свакодневним пословима, јадном цркавицом којом не успева да прехрани ни оне најближе, немилосним кметством и свакодневним понижавањима од стране туђина, ондашњи човек није ни могао, а још мање смео да помишља на усавршавање и научни напредак. Тај задатак је препуштен савесној и малој групи одметника од система, која своје уточиште проналази у црквама и њиховим хагиографијама, житијама, биографијама и аутобиографијама... Сходно томе, слободне учењаке Србија је у мизерној мери поседовала.

Ситуација северно од Саве и Дунава је била много другачија. Када је народ са Арсенијем Чарнојевићем пребегао на ове просторе, непосредно је дошао у контакт са напредном европском културом. Тако се у Сремским Карловцима отварају прва српска гимназија и богословија, док је у Бечу почела са радом прва штампарија за Србе. У оваквој атмосфери почела је да израста нова генерација која је своје видике окретала ка далеко успешнијим и богатијим тековинама европске цивилизације. Они прихватају разум као *врховног вођу и водича у све*. Међу тих неколико мање значајних имена, далеко предњачи и издваја се широк програм просвећивања Доситеја Обрадовића.

Он је одувек вољан да подучава, то му је примарна, секундарна, терцијарна... једина жеља.

Ипак, да ли су они достојни његовог учења. Да ли су достојни присуства дијахроног пријатеља Хомеровог, Езоповог, Цицероновог, Свифтовог, Волтеровог, Дефоовог?

Знају одговор, али су заслепљени успехом њихове приказе... Пошто немају свој успех, себично уживају у туђем...

Из његовог ће научити да образују свој.

Златни совјет „*Познај себе!*“ – *врло касно се прима*. Нисте ни ви изузетак...

Битна је само јака воља и неутуђива вера у своју личност...

Доситејевом појавом започињу другачија струјања у српској литератури. Она дозвољава мешања са народним језиком, утицаје мисли и идеја просвећене Европе, док се ослобађа црквених догми, требника, канона, хронографа. Неки критичари помињу да са доласком овог свестраног човека започиње књижевност која не тежи извирању ван токова обичног човека.

Гладовао је... Многе је ноћи бдијући провео. Одрицао се и примарних задовољстава, проналазећи уточиште и разумевање у хагиографијама... Његова донкихотска пустоловина деловала је бескрајно... Желео је свој дан у црквеном календару. А онда и једном... Схватио је заблуду. Поново побегао. Лутајући учио...

Још као дете, Доситеј је показивао неизмерну љубав према белетристици. Очев сан о напредној занатској каријери, син никада није подржавао. Захваљујући рођаку, добротинитељу, Доситеј је осетио моћ школске клупе. Међутим, рођак је у њој убрзо пронашао велику опасност са мономанијским предзнаком, што га је истински преплашило и опоменуло на потенцијалну *зависност о знању*. Пронашавши у Димитријевој опседнутости књигама демонску страну, која је отворено претила разарањем, рођак прекида са финансирањем и школовањем младог човека. Разочаран, али и сигуран у своју одлуку о одбацивању наметнутог живота, Доситеј бежи из Темишвара, напушта капамацијски занат и одлази у манастир Хопово где непромишљено приступа монашком реду, осудивши се притом на скоро три године потпуне изолације. У манастиру проводи време читајући хагиографије, *детаљшијући* око световних питања, маштајући о канонизацији и истовремено живећи уз идеа-

лизацију нестварних хришћанских *пресветих* јунака. Тада формира ставове који га окрећу испосничком животу, одриче се телесних уживања, одолевајући притом многим духовним страстима. Цео овај период његовог живота вероватно је за њега представљао највећу интелектуалну драму, али и у исто време потпуну контрадикцију даљем делању и раду.

О, дивних ли градова бејаше, величанствених, другачијих култура, нетакнуте природе, нејасних, а касније савладаних језика... Од Смирне до Лондона... А све је деловало веома кратко... Хиљаде километара делују мало у односу на квалитет који путеви пружају... Путујте, путујте за њим !

Иако је у почетку изгледало да ће своје путешествије Доситеј усмерити ка Западу, пошто се из Хопова упутио преко Хрватске и Славоније, први освојени путеви овог просветитеља водили су ка географском подручју православног Истока. Поводећи се корацима Јована Рајића и још неколицине интелектуалаца, Доситејев први правац је била Русија, и то превасходно кијевска Духовна академија. Али, ова жеља се показала као превелик захтев од стране једног почетника авантуристе и ловца на знање, те због тога он прво одлази у Грчку. Ту посећује Пелопонез, Крф, Свету Гору на којој се прилично задржава у седишту српске средњевековне уметности. Тада дотиче и најисточнију тачку свога пута, велелепну Смирну где стиче пуно школско, православно образовање које се тада у хришћанском свету могло стећи. Додир са античком, хеленистичком културом употпуњује његову општу културу и смисао за поштовање традиције. Новогрчки језик постаје само још један у групи језика којима је Доситеј Обрадовић успостављао комуникацију. Цивилизацијске тековине Грка обогаћују његову уметничку свест, те проналазе места у његовим списима и осталим делима. По повратку из Грчке, прелази Албанију, а затим одлази до Венеције из које плови у Далмацију. У овој покрајини и за време целог пута, пише чувене далматинске списе.

Негде у овим тренуцима, наш први просветитељ, замењује мапу својих путешествија, те на место источних, долазе слике западних панорама. Наравно, прво искуство од многобројних које је

Европа дарезљиво нудила упорнима, било је стециште Хабзбуршке монархије, Јосифова и Маријина престоница, град који је отварао све написане књиге, у којем је рационализам већ одавно процветао. У Бечу проводи око шест година, крећући се за то време по целој царевини. Тада потпуно савладава немачки језик, што је већ водило ка звању првог српског полиглоте.

Враћа се у Војводину, где у Сремским Карловцима усавршава новостечена знања из области филозофије и књижевности народа попут Француза, Немаца и Енглеца.

Након привременог мировања започиње његово *преокружно-околно путовање* које је обухватало Словачку, Италију, поново Грчку са њеним архипелагом, Молдавију, Влашку, Пруску... Пруска је за даљи ток Доситејевог дејствовања и пропагандне улоге била од великог значаја, зато што је тада збацио са себе хришћанску мантију и потпуно се поистоветио са *грешном* околином, са обичним народом. Следеће године посећује Лајпциг, а убрзо и велике метрополе: Париз и Лондон. Посете европским градовима које су следиле после Лондона нису биле нарочито битне за развој његове каријере.

Започело је... Отпор се муњевито ширио. Бес који се сакупљао у потлаченим, заосталим људима жељним слободног зрака коначно је кулминирао.

На сцену је морала да ступи борба за културни престиж. Постао је њен корифеј...

У садашње време чудна се виденија показују и почиње оживљавати у срцима нашим благонаденије...

Од самог почетка, Доситеј је био свестан колику снагу у оваквој борби односи култура. Због тога је своје просветитељске планове везивао искључиво за немирну Србију и њене пучане. Непосредно је сарађивао са устаницима, а када је Београд коначно ослобођен, његова активност постаје још већа. Подучавао је и Карађорђевог сина, доприносио спољно-политичким односима земље, али је најзначајнија његова улога министра просвете у првој влади независној од стране мухамеданаца.

Што се тиче самог почетка књижевно-просветитељског рада, он је кренуо по Доситејевом доласку у Лајпциг. Тада је објавио

манифест свом главном делу. У питању је епистоларни запис измишљеном сараднику, *Писмо Харалампију*, у којем се говори о Доситејевој намери да пише искључиво на народном језику. За манифестом следи и чувено дело *Живот и прикљученија* које се састоји из неколико делова који сачињавају необичну експликацију пишчеве аутобиографије. Тако се у овом делу може наићи на филозофске дијалоге, анегдоте и разне друге хумористичке исповести, писма и посланице, панораме и путописе, као и педагошке намере и планове о подучавању обичног народа.

За њим следе *Совјети здраваго разума*, као и *Басне*. Неопходно је напоменути колико је и сам Доситеј ценио Езопа и Лесинга у својој младости. Касније излазе и *Собраније разних наравоучителних вештеј, Етика, Пјесна на инсурекцију Сербијанов, Мезимац...* Када се говори о Доситејевим делима, обавезно се додају и занимљиве странице које се састоје из преписки са многим пријатељима и поштоваоцима његовог рада.

Када је писао о себи, увек је наступао самокритички, без икаквих додатака који би доводили до самозадовољства. Због тога му је и најтеже падало да пише о себи и сопственим достигнућима. Међутим, његова личност се везује са звањем изузетног портретисте. Када се говори о овој Доситејевој особини посебно се мисли на портрет Теодора Милутиновића, игумана који се у калуђерској средини нашао једино стицајем околности. У питању је човек који живи у унутрашњем сукобу са природом у којој опстаје. Управо ова личност исказује и новонастале, искуством стечене идеје о монашком животу код Доситеја, о чему сведочи и чувена игуманова:

Наш сав живот пролази у старању и говорењу за казане ракијске, за каце, бурад и обруче; наша је сва наука у томе да познамо колико је ком вину и шљивовици година...

Ова констатација најбоље осликава колико је појава радозналост и вечито гладног знања, Доситеја Обрадовића, пружила српској култури и српском језику, остављајући себичне калуђере са својим тужбалицама у мрачним кутовима историје. Захваљујући његовим путовањима и динамичном учењу, наша књижевност је почела да обилује сложенијим, стилски савршенијим, али и жанровско – многодимензионалним појавама, које су ипак биле блиске

и доступне обичном човеку који није распознавао црквенословенски језик, али је имао жељу да буде подучен. Он не спада у књижевнике – ствараоце, оне који својом имагинацијом уздижу *лепу књижевност* на више нивое, већ припада плејади писаца – просветитеља, реформатора, који критикујући заостало и ненапредно, као и уношењем актуелног и ширег, доприносе уздицању читаоца и друштва уопште. Својим непрекидним радом и узlazним подухватима, Доситеј је пружио темељну, мада и даље нестабилну основу будућим потенцијалним рушитељима стереотипа, који су се касније претворили у имена: Сава Мркаљ, Вук Стефановић Караџић, Ђура Даничић, Светозар Марковић...

Како се осећате када сте се приближили спони која је повезивала квалитетно традиционално са новим идејама и жанровима? Мислите да сте схватили колико је дубоко то јединство у наведеном медијатору? Размислићете како да испишете своју *tabulu rasu* или ћете поправити њен изглед? Осећате потребу да ширите даље и преносите оно што знате и што сте чули? Можда још увек има финоће у вашим чулним ћелијама...

... Решили сте да поправите слух?...

Са свечаности уручења награда у Задужбини „Доситеј Обрадовић“,
25. јуна 2008.

Пет равноправних награда у књигама и дипломе добили су:

Мирјана Спарих, Машинско – електротехничка школа, Прибој;
Сара Раковић, Машинско – електротехничка школа, Прибој;
Надежда Пејовић, Хемијско-медицинска школа, Вршац;
Јелена Јездимировић, Ужичка гимназија, Ужице;
Јефимија Коцић, Гимназија „Бора Станковић“, Уметничка школа, Ниш;

*Радомир Путник, председник Управног одбора Задужбине, професор др
Слободан Ж. Марковић, председник Жирија и Мирјана Драгаи, управница
Задужбине, на свечаности уручења награда, 25. јуна 2008.*

МИРЈАНА ДРАГАШ

О ЗАДУЖБИНИ „ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ“

Задужбина „Доситеј Обрадовић“ основана је 17. септембра 2004. године у Вршцу, на иницијативу „Хемофарма“, као утемељивача, и оснивача – Фондације „Хемофарм“, Матице српске из Новог Сада, Института за књижевност и уметност и Културно просветне заједнице Србије. Том приликом одржана је Скупштина Задужбине и потписан је Уговор о оснивању. Решењем Министарства културе и медија Републике Србије о оснивању и упису у Регистар фондација, фондова и Задужбина, од 21. октобра 2004. године, Задужбина „Доситеј Обрадовић“ је и званично почела са радом.

Основ за стварање ове Задужбине нашао се у заштити куће у којој је рођен Доситеј Обрадовић, а коју је пре неколико година од приватних власника откупио „Хемофарм“ из Вршца.

Имајући у виду изузетан значај Доситејевог дела за писменост и културу Срба новијег доба, али и утицај у стварању модерних националних институција после Првог српског устанка, оцењено је да кућа треба да остане заштићена као музеј, да постане живо дело и обележје националне баштине.

Задужбина са Доситејевим именом је данас врло активна у културном животу. Управо то је био и циљ „Хемофарма“ – да кућу сачува од заборављања, да обезбеди да она траје у корист свеколиког српског народа, да се на њеном прагу чују и слушају звонки младалачки гласови, српски језик, као и румунски и остали језици, јер је Доситеј Обрадовић био најобразованији Србин свог доба који је утемељио савремену писменост и књижевност.

Задатак Задужбине, од момента њеног оснивања, јесте да нас окупља око вредности које карактеришу позитивно стваралачко би-

ће српског народа. Ово су циљеви засновани на темељима наше традиције и културе и на потреби да ширимо видике и повезујемо се са светом:

- проучавање стваралаштва Доситеја Обрадовића и његовог значаја за српску просвету, науку и културу;
- откривање и преношење на нове нараштаје основних порука укупне делатности Доситеја Обрадовића у вези с развојем српске књижевности, писмености и просветитељства, те стално обзнањивање њихових вредности у националној, европској и светској култури;
- истицање значаја погледа Доситеја Обрадовића на развој и модернизацију Србије и српских земаља у процесу еманципације народа који у њима живе;
- саображавање Доситејевих погледа с идејама епохе просветитељства у ондашњој Европи и проверавање колико они могу допринети развоју Србије и српских земаља два века после;
- приближавање земљи и свету свега оног у нашој култури и уметности што изражава савремене пориве и потребе људи, поготово оног што представља савремени књижевни израз, нове и авангардне облике уметничког изражавања;
- подстицање развоја књижевног стваралаштва расписивањем јавних огласа за кратку причу, басну, рукопис, роман и драмско дело;
- подстицање развоја књижевног стваралаштва младих расписивањем јавних огласа с темама које се тичу Доситејевог стваралаштва у 18. и почетком 19. века (посебно за ученике основних и средњих школа, за студенте и постдипломце);
- организовање сусрета младих писаца и даровитих ученика из земље, заграничја и дијаспоре;
- пружање помоћи младим даровитим писцима и уметницима око обзнањивања њихових остварења и јавног представљања тих остварења;
- пружање помоћи студентима славистике, србистике, румунистике и других усмерења с уоченим даром за језич-

ко истраживање, књижевно стваралаштво и изучавање књижевности;

- стваралачко повезивање локалних заједница (Темишвара и Вршца, Чакова и Сен Мартона) и других организација и установа које носе име Доситеја Обрадовића;
- припремање научних скупова са овде назначеном тематиком и издавање одговарајућих зборника;
- издавање годишње новинске публикације „Доситеј“ у Доситејеве дане, у којој би се објављивали књижевни прилози а јавност обавештавала о научној, просветној и културној делатности Задужбине и њених сарадника;
- организовање сусрета, семинара, округлих столова, радионица и сличних скупова ради додатног усавршавања просветних радника који се баве књижевношћу и језиколовљем;
- приређивање изложби, представа, концерата, скупова за размену информација, сусрета клубова и подружница Задужбине које се оснивају по потреби, као и културно-уметничких програма, екскурзија и туристичко-истраживачких путовања;
- остваривање културних и других друштвено корисних пројеката у сарадњи с угледним делатницима на пољу просвете, науке и културе у земљи и иностранству, укључујући и рад на припремању и објављивању сабраних дела Доситеја Обрадовића;
- додељивање награде Доситејев штап за изванредно постигнуће у просвети, науци и култури (појединачна дела, издавачки програми, уреднички и редитељски подухвати, часописи и манифестације који изазивају или су изазвали најширу друштвену пажњу).

Један од најважнијих задатака Задужбине је да у први план истакне и да негује стваралаштво младих и преко тога је и сама заглавана у будућност.

Обновљена Доситејева родна кућа у Чакову у Румунији

ИДУЋ' УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА
НАГРАЂЕНИ РАДОВИ НА КОНКУРСУ ЗА УЧЕНИКЕ СРЕДЊИХ ШКОЛА

2005–2008.

Издавач

Задужбина „Доситеј Обрадовић“
Београд, Нушићева 4/2
zaduzbina.dositej@eunet.rs

За издавача

Мирјана Драгаш

Књигу приредила

Марија Бишоф

Уредник

Мирјана Драгаш

Сарадник на припреми књиге

Марина Милекић

Тираж

300 примерака

Припрема и штампа

„Чигоја штампа“, Београд
e-mail: office@cigoja.com
www.chigoja.co.yu

ISBN 978-86-910687-7-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-3-053.2(082.2)

ИДУЋ' учи, у векове гледа : награђени
радови на конкурс за ученике средњих школа
: 2005-2008. / [приредила Марија Бишоф]. -
Београд : Задужбина „Доситеј Обрадовић“, 2008
(Београд : Чигоја штампа). - 75 стр. :
илустр., фотогр. ; 24 см. - (Едиција
Млади ствараоци ; књ. 1)

Тираж 300. - Стр. 7-8: Реч на уручењу
награда учесницима литерарног конкурса „Идућ'
учи, у векове гледа“ / Љубомир Симовић.

ISBN 978-86-910687-7-6

COBISS.SR-ID 150836492